

NEKIRČIUOTŲ TRUMPŪJŲ BALSŲ ILGINIMAS RYTŲ AUKŠTAIČIŲ UTENIŠKIŲ ŠNEKTOSE

BIRUTĖ JASIŪNAITĖ, BONIFACAS STUNDŽIA

Vienas šio straipsnio autorių jau senokai (1972) savo gimtojoje tauragiškių šnektose yra atkreipęs dėmesį į sporadišką nekirciuotų (paprastai prieškirtnių) trumpųjų balsių pailginimą iki pusilgių. Kiek vėliau (1979) toks pat reiškinys aptiktas ir Panemunėlio (Rokiškio raj.) apylinkės kaimuose.

Keliolikos metų stebėjimai parodė, kad minėtose šnektose prieškirtnius trumpuosius balsius labiau linkę ilginti ne patys seniausieji žmonės, o gimę apytikriai po 1920 metų, ir toli gražu ne visi (rodos, dažniau moterys). Tai patvirtino ir magnetofono juoston įrašyti tekstai: buvo perklausyti septynių tarmės atstovų, gimusių XIX a. pabaigoje–XX a. pradžioje, ir penkių, gimusių po 1920 m. Tauragnų apylinkės kaimuose, įrašai.

Pirmosios amžiaus grupės tekstuose rasti vos du aiškūs pavyzdžiai: *žu-dī'næ.s* (vienintelis patikimas atvejis su pailgintu *u*) ir *mica.l̥š'kas*, plg. *micá.li.s* (pavardė). Dar vienos pavardės (Musteikis) prieškirtninis *u* vienių pailginamas, kitų – ne (*mu.stai.ki.s* / *mustai.ki.s*).

Antrosios amžiaus grupės atstovų kalboje pavyzdžių kiek daugiau, tačiau čia jie labai reti. Balsio pailginimas būdingas tik vienam kitam žodžiui, kurių dauguma yra atėję į tarmę iš kitų kalbų arba bendrinės kalbos (kartu pateiksime ir Panemunėlyje užrašytus faktus): *bū.fæ.tas* Trgn, *žæ.gnó'kis* Pnm, *pre.kí'ba*, *pre.ká'ú* Trgn, Pnm (plg. *tavō'ras* 'prekė'); *ka.raí* Pnm (plg. *vainà* 'karas'); *pi.ližti.s*, *bule.tiēni.s* ~ *biuletenis* Trgn, *ci.mantinàs* ~ *cementinès* (plg. *ci.mantas*) Trgn. Pasitaiko ir koks tolimesnis vietovardis, asmenvardis, pvz.: *pasva.liñ* ~ *Pasvalin*, *gi.ré'nas* ~ *Girėnas* Trgn. Iš savųjų tarmės žodžių su aptariama ypatybe užfiksuoti šie: *šé.mæ.t* Trgn, Pnm; (*ne*)*gæ.raí* Trgn, Pnm; *page.ré'jæ* ~ *pagerėjo* Trgn ir *pagra.žé'jæ* ~ *pagražėjo* Trgn¹.

Daugiau aptariamo ilgino pavyzdžių radome Antalieptės ir Dusetų šnektose. Čia tiek prieškirtni, tiek pokirtiniai skiemenys gali turėti visus

¹ Dialektologės O. Kosienės teigimu, žodžių, turinčių pailgintą prieškirtnį *e*, galima išgirsti ir apie Debeikius, pvz.: *gæ.ral*, *žæ.gnó'tæ.s* (žodinė informacija). Skelbtuose tarmių tekstuose tokio reiškinio neaptikome.

keturis pusilgius balsius (e., a., i., u.) vietoj laukiamų trumpųjų, pvz.: gæ·ral, gu·lì, ka·rai.vi.s, gi.vė.ni.mas, á.vi.lús, mós.li.nei.

Perklausias 10 informantų (šeši Antalieptės šnekotos, keturi dusetiškiei) magnetofono įrašus, rasti 85 nagrinėjamojo tipo pavyzdžiai² (50 – su prieškirtiniais, likusieji – su pokirtini is pailgėjimais).

Iš karto krinta į akis reiški io nereguliarumas: vienas informantas taria *karúomenæ.*, *gi.vė.nimas*, kitas – *ka.rúomenæ.*, *gi.vė.ni.mas*. Nagrinėjamojo tipo pavyzdžių gausumas tekste labai priklauso nuo dviejų dalykų: 1) informanto amžiaus, 2) jo socialinės kilmės bei „sėslumo cenzo“³.

Visiškai aišku, kad prieškirtiniai balsių pailgėjimai būdingi pirmiausia skolintajai leksikai, kurios didžiąją dalį sudaro naujieji skoliniai, pvz.: *ka.rúomenæ.* ~ *kariuomenė* (plg. *vá.iskas*, *ka.raí.vi.s* ~ *kareivis* (plg. *sal-dš-tas*), *nebæka.ræ.una* ~ *nebekariauna*, *ka.lé.í* ~ *kalėti* (plg. *sa.dé.í tur-mš.í*, *turmá.la.* ‘daboklė’, *tuř.mini.kas* ‘kalinyš’), *vi.nis* ~ *vinis* (dgs. gal., plg. *čviekùs*), *žu.dí.í* ~ *žudyti* (plg. *ažú.mušæ.*, *nugù.bijæ.* ‘nužudė’), *gægu-ži.næs* ~ *gegužines* (plg. *vakaruškàs*), *šfu.bà* ~ *sriuba* (plg. *zú.pæ.*), *baudžæ.vá.s* ~ *baudžiatvos* (plg. *vergí.jæ.s*), *ne.riñ* ~ *Nerin*⁴, *šalti.ñùs* ~ *šaltinius* (plg. *vė.rsmæs*, *pavė.fšñùs*), *pi.liėti.s* ~ *piliėtis*. Visai neseniai į tarmę bus atėję žodžiai *ta.ri’bu.* ~ *tarybų*, *ka.vá.s* ~ *kavos* (vns. kilm.), *ka.vi.næ.s* ~ *kavinės*⁵, *aktivi.stùs* ~ *aktyvistus*, *mini.strùs* ~ *ministrus*, *gu.má.s* ~ *gumos*, *pri.zùs* ~ *prizus*, *maši.ne’làs* ~ *mašinėles*, *maši.nà* ~ *mašina* (yra ir variantas *má.ši.na*), *rastara.nė’li.s* ~ *restoranėlis* (plg. *rastará.nas*).

Prie senųjų skolinių priskirtini šie žodži *la.zú.rka.s* ~ *lazurkos* (vns. kilm.), *že.gnó.jæs* ~ *žegnojas(i)*, *kume.ti’nai* ~ *kumetynai*, *za.ba.vė’la.* ~ *zabovelė* ‘žaislas’, *za.biělà* ~ *Zabiela*, *ma.fú.kas* ~ *Matiukas*. Trijuose pastaruosiuose žodžiuose ilgumas gali būti ir senas (plg. *ma.tiėjus* ~ *Motiejus*).

Rasta vos keletas pavyzdžių, kurie iš tikrųjų priklauso nagrinėjamajai

² Į šį skaičių neįtraukėme žodžių, kurių fonetinė sandara kelia abejonių, pvz.: *šė’nai* ‘Naršėnai ar Noršėnai’, *saulš’te.ki.s* ‘saulotekis ar saulotėkis’, *ra.štuotas ka.čė’las* ‘raštuotas ar ruožuotas kočėlas’ (rumbeliais išmargintas įtaisas skalbiniams kočioti).

³ Antalieptiškis Z. Jasiūnas (g. 1888 m.), amžių nugyvenęs arti tėviškės, taria prieškirtinius pusilgius vos keliose nelietuviškos kilmės pavardėse, pvz.: *za.biělà* ~ *Zabiela*, *ma.fú.kas* ~ *Matiukas* (pastaroji kelia abejonių, plg. *ma.tiėjus* ~ *Motiejus*). Daugiausia tokių pavyzdžių rasta antalieptišchio A. Skardinsko (g. 1899 m.), dusetiškių A. Šutienės (g. 1922 m.) bei J. Brogos (g. 1909 m.) įrašuose. Pirmieji du buvę samdiniai (A. Skardinskas kalėjęs už komunistinę veiklą), trečiasis – miško darbininkas, sielininkas.

⁴ Vandenvardis, rastas sielininko tekstuose.

⁵ Du pastaruosius žodžius taip tarė tik „brazilijontas“ P. Alaunė (g. 1895 m. Antalieptės apyl. Mikučių km.). Iš kitų informantų užrašyta *kš’va.s* ~ *kavos*. „Brazilijonto“ garbei reikia pridurti, kad tolimose kelionėse jis puikiai išlaikė gimtąją tarmę: *ka.l.bà prigimtl.næ. suř.kù žimf.ši* ~ *kalba prigimtinė sunku užmiršti*.

tarme: *na.má. ~ namo, gu.li ~ guli, gæ.raí ~ geraí, ge.raù ~ geri ñu.kùs ~ aviniukus.*

Žodžiai, turintys pokirtinius pailgėjimus, priešingai, dažniau priklauso neskolintajai leksikai, pvz.: *kuř.ki.nu. ~ kurkiną, á.vi.lus ~ avilius, gaũ.-de.si. ~ gaudesį, gá.nə.va.s ~ ganiavos* (vns. kilm.), *gi.vė.ni.mas ~ gyvenimas, sudė.gi.ni.mas* 'nuplikymas (verdančiu vandeniu)', *mó.li.nei ~ moliniai, kó.ji.nə.s maři.na.s ~ kojinės mašinos* (siuvažios). Skolintais žodžiais laikytini *nus.á.usi.na ~ nusausina⁶, nebəgá.li.ma ~ nebegálima* (plg. *nebəmuona*), *daũ.kpi.li. ~ Daugpili, raí.te.li.s ~ raitelis, ká.li.ni.s ~ kalinyš* (plg. *tuř.mini.kas*), *sú.kri.nə.s ~ cukrinės* (dgs. vard.), *bl.ŋka.rtas ~ benkartas, vižbu.ti.s ~ viešbutis, šuope.řus ~ šoferis, cañ.tne.ri.s ~ centneris, šú.le.řus ~ šuleris* 'sukči', *dó.le.řu. ~ dolerį, má.ři.na ~ mašina.*

Jau pats pavyzdžių su prieškirtiniais pusilgiais balsiais vietoj laukiamų trumpųjų pobūdis (didžioji dalis – neseni tarmės skoliniai) ir tai, kad ilgimasis būdingesnis ne patiems seniesiems ir sėsliesiems žmonėms, prikišamai rodo aptariamo reiškinio naujumą. Prieškirtinių trumpųjų balsių ilgimą turbūt paprasčiausia aiškinti kaip analoginio išlyginimo atvejį, kuriam sąlygas sudaro kirčiuotų ilgųjų *ɔ* (ar *á*) bei *ɛ* pakeitimas pusilgiais *a*, *e*, būdingas daliai skolinių. Antai senieji tauragniškiai kai kuriuos slavizmus, bendrinėje kalboje turinčius *a*, *e*, taria su ilgaisiais *ɔ*, *ɛ*, pvz.: *bō.lus ~ balius, cō.řus ~ caras, pō.sas ~ pasas, lē.mpu. ~ lempa, klē.mku. (klē.mkà* 'durų skląstis'). Panašiai yra ir su vienu kitu iš bendrinės kalbos paimtu bei savu žodžiu, pvz.: *kō.ras ~ karas, mō.mu. ~ mama*. Ilgieji *ɔ*, *ɛ* nekirčiuotoje (šiuo atveju prieškirtinėje) pozicijoje dėsningai sutrumpėja iki pusilgių, taigi tārta *ba.ləvó.ři, pa.saí, ca.rienə., le.mpə.la., ka.rə.uí, ma.mí.tə.* ir t. t. Vėliau, matyt, ne be bendrinės kalbos poveikio, nekirčiuotos pozicijos balsio kiekybė apibendrinama ir kirčiuotai pozicijai (*bá.lus, pá.sas, lé.mpa, má.mu. ir pan.*).

Dėl tokio pakitimo atsiranda atvejų, griaušančių trijų ilgumų balsių sistemą, kurioje kirčiuoti ir nekirčiuoti pusilgiai balsiai negali būti tų pačių fonemų variantai⁷. Tad natūraliai lauktinas dar vienas pakitimas – nekirčiuotų pusilgių balsių minėtuose žodžiuose sutrumpėjimas. Vieni šnektų atstovai tuos balsius ir trumpina (*ba.ləvó.ři, le.mpə.la., ma.mí.tə.* keičia į *baləvó.ři, lempə.la., mamí.tə.*), kiti *a*, *e* išlaiko, nors ir nereguliari i. Tai

⁶ Ši priesaga tarmėje apskritai reta, plg. *me.gė.na* 'mėgina', *ša.kė.na* 'šokina', *džė.vė.na* 'džiovina', bet *sa.dí.na, augl.na* (šalia *á.ukla.jə* 'augina, globoja (vaikus, medžius, gyvulius)').

⁷ Uteniškiam, kupiškėnams bei anykštėnams būdinga visai paprasta taisyklė: trumpasis balsis po kirčiu automatiškai pailgėja iki pusilgio, o ilgasis nekirčiuotoje padėtyje sutrumpėja iki pusilgio. Kitaip sakant, kirčiuoti pusilgiai yra trumpųjų balsinių fonemų variantai, nekirčiuoti pusilgiai – ilgųjų fonemų variantai [plačiau žr. Kosienė, 1978, p. 36].

sudaro sąlygas formuotis naujai taisyklei: kirčiuoti *a., e.* išlieka pusilgiai ir priešskirtiniame skiemenyje (*bá.lús : ba.lávó'í, prė.kė. : pre.ki'ba*). Ši taisyklė, iš pradžių turbūt taikoma tik skolintiems (t. y. svetimiams) žodžiams, vėliau gali išplisti ir į savąją leksiką, pavyzdžiui, per tokius atvejus kaip *má.mu. : ma.mi'ta.;* taip pat pusilgiams *a., e.* išstumiant ilguosius *o', e'* iš kai kurių veiksmažodžių formų. Antai tiriamose šnektose *pama.žė'jė., pama.lė'jė., kve.pė.na* etc. priešskirtiniai pusilgiai *a., e.* yra ilgųjų fonemų variantai, plg. *mō'sta ~ možta, mō'ža. ~ možo, mō'la. ~ molė* 'malimas' (tegalai būti padarytas iš būtojo kartinio laiko formos *mō'la. ~ mólė*), *kvė'pjė ~ kvė'pja* 'kvepia' Trgn (antalieptiškaiai tebeturi atematinę formą *kvė'pti* 'kvepia'). Kai imamos vartoti naujesnės formos su kirčiuotais pusilgiais *a., e.* (*má.š.ta, má.ža.* 'mažėjo', *má.la., kvė.p(i)ė...*), *pama.žė'jė., kve.pė.na* ir panašūs atvejai gali būti interpretuojami iš minėtos taisyklės pozicijų ir sudaryti bazę tokioms hiperkorekcinėms formoms, kaip *pagra.žė'jė. ~ pagražėjo, pą.ge.rė'jė. ~ pagerėjo* etc.

Taisyklė „kirčiuoti pusilgiai *a., e.* išlaiko savo kiekybines charakteristikas priešskirtiniame skiemenyje“ galiausiai apibendrinama ir imama taikyti visiems pusilgiams balsiams, taigi ir *i., u.* Priešskirtiniai pusilgiai *i., u.* vietoj trumpųjų vartojami, žinoma, labai sporadiškai. Ar čia esama kokio nors ryšio su frazės intonacija, iš mūsų turimų pavyzdžių negalima nustatyti. Manytume, kad priešskirtinių pusilgių balsių pasirodymą neprastoje pozicijoje „palaiko“ daugeliui uteniškių šnektų būdingas dviviršūnis kirtis, pvz.: *pō'nė ~ ponia, drū'sūs ~ drąsus, diēnā.* Matyt, esame kirčio atitraukimo pirmosios stadijos nemažoje rytų aukštaičių teritorijoje liudininkai [plg. Grinaveckis, 1973, p. 63; Kosienė, 1978, p. 35]. Prie priešskirtinio pusilgumo atsiradimo daugiaskiemenių žodžių (paprastai skolinių) antrajame nuo galo skiemenyje bus prisidėjusi ir vadinamoji koloninio kirčio tendencija [plg. Pabrėža, 1981, p. 70 ir lit.], kuria galėtume aiškinti antalieptiškių tarimą *mini.strū, aktivi.stūs, maši.nā* etc. (plg. viduri iosios ir jaunesniosios kartos tauragniškių *mini.stru, deputā.tus* ir pan.).

Mums gana gerai žinoma, kad šiaurinės uteniškių šnektos trumpina nekirčiuotų skiemenų vokalizmą. Jau antalieptiškaiai sporadiškai pasako *nuotiki.s ~ nuotykis, sunė.li.s ~ sūnelis, grudai ~ grūdai, givė.na ~ gyvena.* Apie Obelius, Rokiškį trumpinama intensyviau, nors toli gražu nereguliariai (LKA žemėlapiuose [1982, p. 59–60, žem. Nr. 41] ši minėtų šnektų ypatybė nėra užfiksuota). Vadinasi, tikėtina, kad kai kurios hiperkorekcinės formos galėjo atsirasti ir dėl šnektų kontaktų.

Būtent šitaip aiškinamas panašus į aprašytąjį reiškinys, tik reguliarus, būdingas daugeliui šiaurės žemaičių šnektų. Antai Endriejavo šnektos atstovai nuosekliai ilgina priešskirtinių dvigarsių pirmąjį dėmenį tiek savuose, tiek skolintuose žodžiuose, pvz.: *žva.izdīets* 'žvaigždėtas', *ga.uróutkūŋk's* 'toks

bulvių valgis', *dp.unī-n⁶* 'valgis iš duonos ir saldyto vandens', *sta.lđá.l's* 'tvar-telis', *va.rlūož's* 'buožgalvis', *kva.rtū-g^a* 'prijuoštė', *ve.rté.kl⁶* 'šakė mėšlui versti', *žvq.ŋgtes* ~ *žvangės*, *klu.mpòkà* 'klumpelės'. A. Girdenis [1981, p. 22] tokį reiškinį linkęs laikyti analoginiu išlyginimu, kuriam sąlygas sudarė intensyvūs kontaktai tarp dialektų, prieškirtiniuose skiemenyse gerai skyrusių balsių kiekybę, ir dialektų, kurie neutralizavo ilgųjų ir trumpųjų balsių skirtumą šioje pozicijoje. Kontaktuodamos prieškirtinių ilgumų neskiriančios tarmės gali perimti šią savybę iš kaimynų, bet suvokti ją kaip būtinumą nekirčiuotose morfemose išlaikyti kirčiuotai pozicijai būdingas skiemens centro charakteristikas.

Pokirtinių pusilgių balsių vartojimas vietoj trumpųjų – irgi proble-miškas reiškinys. Tauragnų šnektos atstovai, rodos, linkę pailginti tiktai *a*, *e*, dusetiškiai bei antalieptiškiai – visus trumpuosius balsius. Ilginama nereguliariai, kai kuriuose žodžiuose. Iš karto krinta į akis, kad ilginimas susijęs su tam tikromis priesagomis, nors tai nėra taisyklė be išimčių (plg. *sú'na.ra.* ~ *sqnario*, *sá.uži.nə.* ~ *sąžinė*, *vižbu.ti.s* ~ *viešbutis* – visi šie žodžiai turi pailgėjimus ne priesagoje, bet šaknyje). Dalis priesagų su pokir-tiniais pailgėjimais akcentiniu požiūriu yra neutraliosios [dėl termino žr. Гирденис, 1985, c. 66] – gali būti ir kirčiuotos, ir nekirčiuotos, tad balsio kiekybę lengva apibendrinti iš kirčiuotos pozicijos, plg. *sa.dl.na* ir *sá.usi.na*, *medl.ni.s* ir *mó'li.ni.s*, *sú.kri.ni.s*, *kó'ji.nə.*, *ká.li.ni.s*; *verpi.mas* ir *gi.vė.ni.mas*, *sudė.gi.ni.mas*. Priesaga *-elis* turi kiek kitokios darybinės reikšmės „pora“ su ilguoju balsiu (*-élis*), plg. *rai.te.li.s* ir *padė.ge.li.s* ~ *padegėlis*, *pašū.te.li.s* ~ *pasiutėlis*. Iš šių pavyzdžių galima spėti, kad pokirtiniams pail-gėjimams pradžią bus davusios ne fonetinės, o morfologinės priežastys.

Balsio pailgėjimas kai kurių skolinių baigmenyse irgi yra ne fonetinės kilmės: *cañ.tne.ri.s*, *dó'le.ri.s*, *šú.le.fus* galėjo lengvai atsirasti pagal analogi-ją su *má.le.fus* 'dažytojas', *dó'ka.fus* 'stogdengys' (pastarasis baigmuo gali būti ir kirčiuotas, pvz.: *di.kó'fus* 'dykaduonis', *štukó'fus* 'juokdarys, pokštininkas').

Antalieptiškių tarimą *daū.kpi.li.s* (senesniųjų tauragniškių tebevartojamas ir *dví.nskas* ~ *Dvinskas*) galima būtų sieti su iš bendrinės kalbos atėjusiu *pi.liėti.s*. Žodis *pilis* tarmėje menkai vartojamas, tačiau gerai žinomas o vedinys *pi.lėkalni.s*. Antalieptiškiai šaknį *pil-* taria dažniausiai su pusil-gių balsiu, tad suprantamas ir vokalizmo pakitimas skolintuose žodžiuose. Tauragniškiam naujas skolinys *daū.kpili.s* turėtų asocijuotis su tos pačios larybos *taurá.pili.s* ~ *Taurapilis* (plačiai žinomo kalno pavadi mas).

Nors prieškirtiniai ir pokirtiniai trumpieji balsiai antalieptiškių, duse-iškių, tauragniškių bei kai kuriose kitose uteniškių šnektose linkę ilgėti,iems visai išnykti kliudo didelis funkcinis krūvis ir „homonimų konflikto“ grėsmė [Мартине, 1960, c. 78–84]. Plg. tokias minimaliąsias poras: *ku-*

lī.s 'šiaudų kūlys' – kull.s 'miško ar upes iškyšulys', ka.rī.s ~ korys – ka.rī.s ~ karys, a.žū.kas ~ ožiukas – a.žū.kas ~ ežiukas, kū.nda. ~ kando – kū.nda ~ kanda, vī.ru. ~ vyrų – vī.ru ~ vyru (vns. jn.)⁸.

Nekirčiuotų trumpųjų balsių sporadiškas ilginimas, kad ir apimantis ribotą leksiką, traktuotinas kaip tam tikras trijų ilgumų vokalizmo sistemos įrimo ženklas. Kita vertus, šis procesas padeda išlaikyti vidutinę žodžio trukmę, nes kirčiuoti ilgieji balsiai jaunesnių tarmės atstovų kalboje linkę trumpėti. Tiek prieškirntinius pailgėjimus, būdingus beveik išimtinai skolintai ar iš bendrinės kalbos gautai leksikai, tiek pokirti ius pusilgius balsius vietoj laukiamų trumpųjų laikome rezultatu analoginio išlyginimo, kuriam pirmuoju atveju pradžia galėjo duoti fonetiniai pakitimai, antruoju – morfoliginės priežastys⁹.

THE LENGTHENING OF NON-STRESSED SHORT VOWELS IN THE LITHUANIAN DIALECT OF EASTERN AUKŠTAIČIAI UTENIŠKIAI

Summary

The sporadic lengthening of non-stressed short vowels is interpreted as a result of analogical levelling caused by lexically restricted phonetic changes in the case of pretonic vowels and by morphological causes in the case of the posttonic ones. This phenomenon, as a rule, is not characteristic of native speakers of the older generation, and may be considered to be a signal of the break-up of the three-length vocalic system.

LITERATŪRA

Girdenis, 1981 – Girdenis A. Kuršių substrato problema šiaurės žemaičių teritorijoje // Iš lietuvių etnogenezės. V., 1981. P. 19–25.

Grinaveckis, 1973 – Grinaveckis V. Žemaičių tarmių istorija. V., 1973.

⁸ Ar ne dėl „homonimų konflikto“ bus pailgėję ir kai kurie prieškirntiniai balsiai, plg. *ra.štiuotas ka.čė-las* 'kočėlas su rumbeliais' ir *raštiuotas ~ areštiuotas*. Absoliučių homonimų, kurių vienas – skolintas žodis, tarmėje rasime ir daugiau, pvz.: *atakuoŭ* 'bitininko peiliu atkrapštyti korio akutes' ir *atakuoŭ* 'pulti' (Ant).

⁹ Kai šis straipsnis jau buvo baigtas, iš Australijos mus pasiekė K. Šaulio rankraštis „Juodžiūnų tarmė“ (apie jį žr. *Baltistica*. 1990. T. 26(2). P. 199). Unikalaus veikalo autorius, labai tiksliai aprašęs gimtosios šnekos (kupiškėnų tarmė) garsus bei priegaides, atkreipė dėmesį į nekirčiuoto *i* pailgėjimą skolinių pradiniam skiemenyje, taip pat prieš *-j-*, pvz.: *i.spá.nas*, *žafi.jà*, *bl.blī.ja*, *pi.jš.kas*, *bi.jəl*, *īri.jū.*, *dali.jū* (p. 13–14; pavyzdžiai pateikti kopenhagine transkripcija, kadangi spaustuvė neturi daugelio IPA alfabeto, kurį vartoja K. Šaulys, ženklų). Prieš *-j-* pailgėjęs *i* žymimas ir A. Vireliūno užrašytose kupiškėnų dainose (žr. Tauta ir žodis. 1925. Kn. 3. P. 390–480), kurias K. Šaulys cituoja, pvz.: *byjau* 441_{21,24}; *pyjōkas* 426₁₈, *rōdyja* 406₂₃. Pusilgius ar ilguosius balsius čia turi ir prielinksniai bei priešdėliai *iš(-)*, *už(-)*: *išvadōs* 391₇, *Yš pakraščiū* 400₂₂, *ūžaugai* 413₂₂ ir t. t. V. Eidukaitienės teigimu, nekirčiuoti trumpieji *i* ir *u* kupiškėnų tarmėje iš tikro gali truputį pailgėti. Galbūt dėl dainų ritmikos bei melodikos ypatumų tas pailgėjimas yra ryškesnis.

Kosienė, 1978 – Kosienė O. Uteniškių tarmės balsinės fonemos // Kalbotyra. 1978. T. 29 (1). P. 29–40.

LKA, 1982 – Lietuvių kalbos atlasas. V., 1982. T. 2.

Pabrėža, 1981 – Pabrėža J. Kirčio atitraukimo svyravimai šiaurės žemaičių tarmėje // Kalbotyra. 1981. T. 32 (1). P. 66–73.

Гирденис, 1985 – Гирденис А. Морфологические явления // Грамматика литовского языка. Вильнюс, 1985. С. 49–58.

Мартине, 1960 – Мартине А. Принцип экономии в фонетических изменениях. М., 1960.

Vilniaus universitetas
Lietuvių kalbos katedra

Įteikta
1989 m. balandžio 31 d.